

קדיש הימנון האמונה של עם ישראל

והתגדלתי והתקדשתי

ונודעתי לעיני גוים רבים וידעו כי אני ה' (יחזקאל לח. כג..)

ונשגב ה' לבדו ביום ההוא (ישעיה ב. יא.)

יהי שם ה' מברך מעתה ועד עולם (תהילים קיג. ב.)

להוא שמה די אלהא מברך מן עלמא ועד עלמא
(יהי שם האלהים מברך מן העולם ועד העולם) (דניאל ב. כ.)

ומרומם על כל ברכה ותהלה (נחמיה ט. ה.)

קדוש השם - התשתית לקיום עם ישראל

סוד הקיום ויכולת ההישרדות של עם ישראל הינם מפלאי הבריאה וממסתרי סתרי הקיום האנושי בכדור הארץ. היסטוריונים והוגים וסופרים ומשוררים ואמנים ומי לא? תהו רבות והציעו פתרונות למכביר, פתרונות שלא עמדו במבחן המציאות כי לא כיונו לדעת עליון. נותרה רק האמת- אמונתנו הבלתי מעורערת באל יחיד כל יכול שנתן לנו תורת אמת ובאמצעותה נטע בתוכנו חיי עולם. ממלה אחת בתורה- **"ונקדשתי"** ⁽¹⁾ נלמדת המצוה הקשה ביותר לביצוע- **קדוש השם**, מצוה שהינה נשמת ולב תולדות עם מקדשי השם. **כל מהלך תולדות ישראל במשך הדורות- מאברהם אבינו ועד היום - מוסברים במצוה זו**, שעיקר קיומה **בחיי** אמונה מופתיים של תורה ומצוות, ורק במקרים חריגים - במות ⁽²⁾ התשתית לחיי אמונה הינה למוד תורה. לכבוד הלימוד חובר שיר תהילה, שהפך להימנון ⁽³⁾ קדוש השם - **קדיש**. במקורו הכיל ה'קדיש' את הצהרת השגב:

"יהא שמייה רבא מבורך לעולם ולעולמי עלמיא".

פיסקה זו נאמרה ע"י הציבור "אחר הגדה שהדרשן דורש ברבים בכל שבת... ויש כאן **תורה וקידוש השם**" ⁽⁴⁾ ⁽⁵⁾.

הצהרת אמונים זאת לקדוש ברוך הוא, שהינה גרעין הקדיש, מופיעה לראשונה בתנ"ך, בדניאל ⁽⁵⁾ (הפסוק לעיל) בניסוח מילולי כמעט זהה למקובל, ובתחילת התלמוד ⁽⁶⁾ כתוב הניסוח שלא השתנה עד היום. יש המיחסים את אמירתה לראשונה ליעקב אבינו, כאשר ציוה את בניו בהיותו על ערש דוי. ⁽⁷⁾

חז"ל הפליגו בשבחי הצהרת קודש זאת, עד שאמרו שקיום העולם מושגת עליה. ⁽⁴⁾

קדיש

נספח ב'

ועוד הוסיפו:

"בשעה שישראל נכנסין לבתי כנסיות ולבתי מדרשות ועונין: 'יהא שמיא הגדול מבורך' הקדוש ברוך הוא מנענע ראשו ואומר: אשרי המלך שמקלסין אותו בביתו כך"⁽⁶⁾.

"העונה 'יהא שמיא רבא מבורך' (בחלום) - מובטח לו שהוא בן העולם הבא"⁽⁸⁾.
"כל העונה אמן 'יהא שמיא רבא מבורך' בכל כחו ('בכל כוונתו' - רש"י) - קורעין לו גזר דינר"⁽⁹⁾.

"ואמר רבי ישמעאל: באותה שעה כששומעין הגדה מפי חכם ואחר כך עונין: 'אמן יהא שמיא רבא מבורך'... הקדוש ברוך הוא שמח ואומר למלאכי השרת: בואו וראו עם שיצרתי לי, כמה הם משבחין אותי!"⁽¹⁰⁾.

המקובלים חכמי הסוד האדירו את שבחי הקדיש בקבעם: "הקדיש נתקן **להעלות את העולמות למעלה ממדרגתם**".⁽¹¹⁾

ואלו דברי חכם הלכה וקבלה: "וקדיש ... שאומרים אחר "תנא דבי אליהו" זה נקרא קדיש יתום, שחז"ל תיקנו זה לאמרו היתומים... זה הקדיש הוא ב'עולם העשיה' שיש תועלת לנפטר אם יאמר אותו בנו תוך י"ב חודש וגם בכל יום 'ארצי'ט... להצילו מדין גיהנום ... להכניסו לגן עדן ולהעלותו ממדרגה למדרגה ... וכן היה נוהג רבינו האר"י לומר קדיש בתרא זה בכל שנה שנפטר בו אביו, בין בשחרית בין בערבית"⁽¹²⁾
במשך הדורות נוספו לגרעין הקדיש קטעים נוספים ונוסחו נוסחים שונים, אך הפיסקה בת שבעת המלים "**יהא שמה רבא מבורך לעלם ולעלמי עלמיא**" זהה בכל הנוסחים ומעולם לא שונתה. הפיסקה כוללת 28 אותיות (בכתיב חסר כדלעיל) כמנין **כח**. לדברי חכמי הסוד, העונה "**יהא שמיא**" וכו' בכל **כחו** (בכל כוונתו) מפעיל את כל אבריו **בכח** חזק ומתגבר את **כח** הקדושה על **כח** הטומאה.⁽¹³⁾ כן זהה בכל סוגי ונוסחי הקדיש הפתיחה "**יתגדל ויתקדש שמיא רבא**" שמקורה בפסוק בספר יחזקאל, כדלעיל. בקדיש שזורים שבחי הקב"ה, עיקרי אמונה ובקשות. אומרים מקצת שבחים ומבקשים הרבה בקשות.

שבחים - "יהא שמיא", "יתברך וישתבח", "לעילא מן כל ברכתא".

עיקרי אמונה - בריאת העולם יש מאין ותחית המתים⁽¹⁴⁾.

בקשה לעולם הנוכחי - שתתקבלנה בקשות בית ישראל והן: תשועת ה' ע"י משיחו במהרה. חברת שפע מתוקנת (חיים ושובע, ישועה ונחמה, הצלה, רפואה, רווח והצלה ופדות)⁽¹⁴⁾ כדי לאפשר לשבח את הבורא בישוב הדעת ושלוש על ישראל. רחמי שמים על כל ישראל, על החכמים ולומדי התורה בכל מקום.

בקשות לעתיד לעולם שהוא יתברך יחדש:⁽¹⁴⁾ תחיית המתים, בניית ירושלים ובית המקדש ועקירת האלילות מהעולם.

כי הרי ביסוס עולם חדש ומתוקן במלכות שדי⁽¹⁵⁾, עקירת הרשעה מהארץ⁽¹⁶⁾, גאולה במהרה של עם ישראל ושל כל האנושות, הינן בקשות יומיומיות של כל יהודי, בתפילת "עלינו לשבח".

עקב עצמת האמונה הגלומה בקדיש קבעה ההלכה שעל כל אדם מישראל "להשתדל לרוץ כדי לשמוע קדיש".⁽¹⁷⁾ בקבלה נקבעו נתונים שונים למספר הקדישים שיש לומר בציבור בכל יממה: "לא פחות משבעה קדישים בכל יום (יממה)"⁽¹⁸⁾ ולפי האר"י הקדוש⁽¹¹⁾ - שנים עשר, ויש אומרים שלוש עשרה כנגד י"ג מידות הרחמים.⁽¹⁹⁾

קדיש

נספח ב'

החובה והעיתוי לומר קדיש, כחלק מהתפילה או בזיקה לאבל, והנוסחים המקובלים שנקבעו במשך הדורות אינם מופיעים בתלמודים, בבלי וירושלמי, ובמדרשים.⁽²⁰⁾ צוין רק ש-"**יהא שמיה רבא**" נאמר לאחר דרשה באגדה.⁽⁴⁾ לראשונה נקבעה אמירת קדיש בתפילה ולאחר קריאה בתורה במסכת סופרים⁽²¹⁾, שנחתמה כמאה שנה לאחר חתימת התלמוד הבבלי, (זה נחתם בשנת 500) אך נוסח הקדיש אינו כתוב שם. התיעוד הראשוני לנוסח נמצא בסידור של רבי עמרם גאון (משנת 860)⁽¹⁴⁾ - סידור התפילה הראשון הידוע. נוסח זה כמעט נמצא בסידור של רבי סעדיה גאון (כמאה שנה לאחר מכן) וב"יד החזקה" של הרמב"ם (פורסם בשנת 1190). יש משערים כי הקדיש חובר במקורו בעברית ותורגם לארמית כי זאת היתה השפה השגורה בפי רוב העם בתקופת המשנה והתלמוד.

סוגי הקדיש ואמירתם

אמנם הקדיש חובר במקורו כשיר תהילה לאחר לימוד תורה, אך במהלך הדורות הוא שולב כקטע מרכזי החוזר ונאמר במהלך כל התפילות ובתודעה העממית הוא נקשר בזיקה לאבל. ניסוחי ומספרי הקדישים שיש לומר בתפילה (7 או 12 או 13 קדישים) ושיבוצם במהלך התפילות אינם זהים בעדות השונות. הפירוט בסידורים. הקדיש קודש במהלך הדורות, ולכן מותרת אמירתו - ע"י שליח ציבור ו/או אבלים - רק כשיש 'מנין', בשלוש אפשרויות: במהלך התפילה, לאחר לימוד תורה ובאבל. לשם הסבר פורטו 5 נוסחי הקדיש כדלהלן:⁽¹⁴⁾

1. על ישראל (ספרדים) **דרבנן** (אשכנזים ותימנים)

זה הקדיש המקורי שנאמר לאחר דרשה באגדה. במשך הזמן הונהגה אמירתו לאחר לימוד תורה שבעל פה. מקובל שלפני אמירתו אומרים: "רבי חנניא בן עקשיא אומר: רצה הקדוש ברוך הוא לזכות את ישראל וכו'."⁽²²⁾ קיים הבדל מהותי בין נוסחי אשכנזים וספרדים ועדות המזרח לבין נוסח תימנים.⁽¹⁴⁾ **אמירתו בתפילה:** אחרי ברייתא של שלוש עשרה מידות "רבי ישמעאל אומר" ואחרי "אין כאלהינו".

2. תתקבל (ספרדים) **שלם** (אשכנזים)

שמות נוספים: "קדיש בתרא", "קדיש גמור". **אמירתו:** לאחר תפילת 'עמידה' - 'שמונה עשרה' ונספחיה, כמפורט בסידורים.

3. חצי (ספרדים ואשכנזים)

כולל: הפיסקאות "יתגדל ויתקדש", "יהא שמיה" ו- "יתברך וישתבח" עד סוף הפיסקה "דאמירן בעלמא ואמרו אמן".
שמות נוספים: "קדיש זוטא", "קדיש לעילא". **אמירתו:** מנהגים שונים, כמפורט בסידורים. לרוב: בשחרית - לפני "ברכו", במנחה ובערבית - לפני 'עמידה' ולאחר קריאה בתורה.

4. יהא שלמא (ספרדים) יתום (אשכנזים)

שם נוסף: "קדיש ללא תתקבל".

אמירתו: ע"י שליח ציבור - מנהגים שונים, כמפורט בסידורים. לרוב: לאחר שיר של יום או פרק בתהילים ולאחר "עלינו לשבח".

ע"י אבלים - במשך אחד עשרה חודש לאחר הפטירה וביום הזכרון (יארצייט): ספרדים ועדות המזרח לאחר מזמורי תהילים כמצוין בסידורים. אשכנזים גם לאחר "עלנו לשבח".

5. קדיש הגדול (דהוא עתיד)

אמירתו: כל העדות - לאחר סיום מסכת ולאחר קבורת המת.

תימנים - גם במהלך התפילה לאחר דברי תורה שבעל פה, כמפורט בסידור.

קדיש אבלים

"ויריצר ה' אלהים את האדם עפר מן האדמה ויפח באפיו נשמת חיים ויהי האדם לנפש חיה".⁽²³⁾ הרכב האדם מחומר ורוח והאיזון בין שניהם הינו פלא שעליו תהו הוגים בכל הדורות, שלא הובן בעבר ולא מובן בימינו, כי מהות החיים אינם מובנים לאדם.⁽²⁴⁾ פחות מכן מבין אדם מה קורה כאשר בסיום החיים נפרדים שני מרכיבים אלו - "וישב העפר על הארץ כשהיה והרוח תשוב אל האלהים אשר נתנה"⁽²⁵⁾.

תגובות האדם האלילי למות, שנאסרו לנו: "לא תתגדדו ולא תשימו קרחה בין עיניכם למת"⁽²⁶⁾ "ודרש אל המתים"⁽²⁷⁾. "דרשו אל האבות ואל הידענים המצפצפים והמהגים הלוא עם אל אלהיו ידרש בעד החיים אל המתים"⁽²⁸⁾. "הישבים בקברים ובנצורים ילינו"⁽²⁹⁾. תגובת היהודי המאמין: "הצור תמים פעלו כי כל דרכיו משפט אל אמונה ואין עול צדיק וישר הוא"⁽³⁰⁾ - מכונה 'צדוק הדין'. האבל - באסונו, ביגונו, בצערו ובשברונו לבו - אינו שואל את ה' למה?! ואינו מטיח דברים כלפי מעלה, אלא אומר קדיש: "יהא שמייה רבא מבורך לעולם".

באמירת קדיש אבלים מובעת האמונה בחיים שלאחר המות. לנשמה בנפרד יש חיים מסוג שונה מאשר לצרוף גוף ונשמה, חיים שאינם נתפסים בחושי או בשכלו של אדם החי בעולם הזה. בעתיד יחודשו החיים הארציים, לראויים לכך, ולכן אומרים את 'הקדיש הגדול' בו נזכרת האמונה בתחית המתים.⁽¹⁴⁾ בקדיש מובעת האמונה בקדושת ה', אמונה שאינה מותחמת בזמן, בחלל, בעולם הזה או בעולם הבא.

מנהג אמירת קדיש בזיקה למות חל בשלושה מועדים: פעם אחת לאחר הקבורה, במשך אחד עשר חודש לאחריה ובכל שנה ביום הפטירה - בכל התפילות. תחילת המנהג בתקופות שונות.

אמירת קדיש לאחר הקבורה נזכר לראשונה במסכת סופרים (משנת 600)⁽²¹⁾. אך הנוסח לא נזכר שם והוא מופיע לראשונה בסידור של רבי עמרם גאון (משנת 860). אמירת קדיש במועדים אחרים - בהסתמך על אגדה⁽³¹⁾ - תחילתו באשכנז לפני כ- 900 שנה ונתקבל בכל קהילות ישראל ובכל העדות.

במחזור ויטרי (משנת 1100)⁽³²⁾. נכתב: "נהגו לעבור לפני התיבה במוצאי שבת אדם שאין אב או אם לומר ברכו או קדיש", אך ללא ציון זמן ביחס לפטירה ותדירות אמירה.

אמירת קדיש בכל שנה בתאריך הפטירה נזכר לראשונה בספר 'אור זרוע' (שנת 1200) של רבי יצחק בן משה (רי"ז). הכינוי של ראש השנה בתפילת עמידה - 'יום הזכרון' - שויך ליום פטירת אדם ונקרא בקהילות אשכנז ' יארצייט'. הכינוי - המוזכר לראשונה אצל מהרי"ל⁽³³⁾ (שנת 1400) נתקבל בכל תפוצות ישראל.

בספרי ההלכה המרכזיים יש מעט התייחסות לקדיש אבלים. בשני הספרים בהם סוכמה כל ההלכה - המשנה (משנת 200 ע"י רבי יהודה הנשיא) ו-'יד החזקה' של הרמב"ם (משנת 1190) - אין איזכור לקדיש אבלים. ב-'ארבע טורים' של רבי יעקב בן אשר (1320) וב-'שלחן ערוך' של מרן רבי יוסף קארו (משנת 1565) נפסק רק שיש לומר קדיש לאחר הקבורה.⁽¹⁴⁾⁽³⁴⁾ רבי יוסף קארו מזכיר את האגדה⁽³¹⁾ וכותב: "על זה פשט המנהג לומר בנו של מת קדיש בתרא כל י"ב חודש וגם להפטיר בנביא. ויש שמתפללין כל מוצאי שבת תפילת ערבית לפי שבאותה שעה חוזרין הרשעים לגיהנום ואפשר שתגן עליהם אותה תפילה". אך אין הוא פוסק שיש לנהוג כך.⁽³⁵⁾ ואילו רבי משה איסרליש⁽³⁴⁾ (הרמ"א) - שהוסיף את מנהגי אשכנז ל-'שלחן ערוך' הספרדי - פסק שיש לומר קדיש יתום במשך אחד עשר חודש לאחר הפטירה ובכל שנה ביום הפטירה.⁽³⁶⁾

במקור⁽³²⁾ הונהג לומר קדיש במשך שנים עשר חודש לאחר הפטירה, אך הזמן קוצר בחודש כי משפט רשעים בגיהנום שנים עשר חודש ולא יעשה אדם את הוריו רשעים⁽³⁷⁾.

ניתן לטעון שבהשפעת הקבלה, היא חכמת הסוד, פשט מנהג אמירת קדיש אבלים בכל בית ישראל. וכך קבע ענק חכמי הסוד האר"י הקדוש:
 "טוב לומר הקדיש הזה על מיתת אביו ואמו כל השנה כולה, אפילו בשבתות ויום טוב, לפי שאין הטעם מה שחושבים המון העם - שמועיל להציל נפש המת מדינא של גיהנום לבד, כי הנה יש תועלת אחרת והוא - להכניסו לַגן עֵדן ולהעלותו ממדרגה למדרגה."⁽¹¹⁾

את השנה החדשה מתחיל עם ישראל בבקשה המלמדת על מהותו, תוכן חייו ויעדו - **מלכויות**: "מלוך על כל העולם בכבודך וידע כל פעול כי אתה פעלתו, ויבין כל יצור כי אתה יצרתו ויאמר כל אשר נשמה באפו: ה' אלהי ישראל מלך ומלכותו בכל משלה ... לתקן עולם במלכות שדי."⁽¹⁵⁾

נצטונו: "תמחה את זכר עמלק."⁽³⁸⁾ ואז **"יהא שמיה רבא מבורך"**. כאשר יבוער הרשע מהעולם אשר שמו משתנה מדור דור (סדום ועמורה, אושוין, הירושימה, ברברים, צלבנים, פיראטים, נאצים, פשיסטים, קומוניסטים) וכאשר כל יושבי תבל ינפצו אלילים ויכירו וידעו מי ברא הכל ומי שליט בכל
 "כי אז אהפך אל עמים שפה ברורה לקרא כלם בשם ה' לעבדו שכם אחד".⁽³⁹⁾

"כי מלאה הארץ דעה את ה' כמים לים מכסים".⁽⁴⁰⁾

מקורות, הערות והארות

- (1) (ויקרא כב. לב. (2) מסכתות: יומא פה.ב. פו. א. סנהדרין עב. א. עד.א. עבודה זרה כז.ב. רמב"ם: 'ד החזקה' הלכות יסודי התורה פרק ה. ספר המצות מצוה ט. ומאמר קדוש השם. רבי יוסף קארו: שלחן ערוך חלק יורה דעה סימן קנז.
- (3) מאז בריאתם שרים בני אדם שירי הלל, שבח ותהילה דוגמת מלאכי השרת השרים הימנן לכבוד ה' (מדרש שמות רבא מה.א.). אדם הראשון שר שיר תהילה לשבת קודש (מדרש שוחר טוב על תהילים צב.). בני ישראל שרו את שירת הים ואמרו 'הלל' יחד עם משה רבנו (שמות טו. א. - יט. מסכת פסחים קיז.א.). חנה הנביאה שרה- התפללה תפילת רטט בחרדת קודש כשנולד בנה הנביא שמואל אחר שנות עקרות. (שמואל א. ב. א- י.). תמיד שרים יהודים שירי תהילה לה'.
- (4) בתלמוד (מסכת סוטה מט. א.) נאמר: "עלמא (העולם) אמאי קא (על מה) מקיים? על קדושה רבא דסידרא' (ובא לציון) ועל "יהא שמיה רבא דאגדתא". רש"י בפיסקא "אקדושה דסידרא" אומר: "יהא שמיה רבה מבורך" שעונין אחר הגדה שהדרשן דורש ברבים, בכל שבת היו נוהגים כך. ושם היו נקבצין כל העם לשמוע לפי שאינו יום של מלאכה. ועיין ב- 'ספרי' על דברים האזינו שו. (5) פרוש 'מצודת דוד' על דניאל ב. כ.: "מן עולם השפל עד עולם העליון". פרוש הרד"ק (רבי דוד קמחי) על: "מהעולם ועד העולם" שבתהילים מא. יד. "מהזמן הראשון עד הזמן האחרון". המושג 'עולם' במקרא מתיחס לזמן ולא למקום. עולמו של הקדוש ברוך הוא הינו נצח נצחים ולכן אינו נתפס בהבנת אנוש ששכלו וזמנו עלי אדמות מוגבלים. (6) מסכת ברכות ג.א. (7) בראשית מט. א. תרגום ירושלמי. (8) מסכת ברכות נז.א. (9) מסכת שבת קיט. ב. זוהר רעיא מהימנא כ.א. (10) ילקוט שמעוני על ספר משלי רמז תתקנא בקטע "ברוב עם".
- (11) האר"י- האלהי רבי יצחק בן שלמה לוריא אשכנזי (חי ירושלים 1534 - 1572 צפת) בספר - "שער הכוונות" בפרק "ענין הקדיש". על קדיש בכלל וקדיש יתום בפרט נאמרו דברים רבים על דרך הסוד ולא נאריך. ראה זוהר: בראשית - לח.ב. שמות - רכ.א. קכט. ב. קסה. ב.
- (12) רבי יוסף חיים, 'בן איש חי' (חי 1834-1909) על פרשת ויחי. (13) זוהר על פרשת פנחס רכ. א. (14) ראה נספח א. (א)קדיש 'דהוא עתיד'. (ב) קדיש נוסח ספרדים ועדות המזרח.
- (15) אמירת הקטע "מלוך על כל העולם בכבודך": בנוסח ספרדים ועדות המזרח - בכל תפילות עמידה (שמונה עשרה) של ראש השנה וכיפור, בנוסח אשכנזים - עמידת מוסף של ראש השנה. (16) רש"י על שמות יד.ד. (17) שלחן ערוך חלק אורח חיים סימן נו. א.
- (18) שלחן ערוך בעריכת רבי שניאור זלמן מחבר ספר 'תניא', מיסד חסידות חב"ד (חי 1745 - 1813) על סמך הכתוב: "שבע ביום הללתיך על משפטי צדקך" (תהילים קיט. קסד.).
- (19) פרוט ב- 'כף החיים' של רבי יעקב חיים סופר (חי 1870 - 1939) על אורח חיים סימן נו. א.
- (20) בתלמוד הבבלי מופיע גרעין הקדיש "יהא שמיה רבא" 5 פעמים ב- 4 מסכתות (ברכות ג. א. נז.א. שבת קיט, סוכה לט.א., סוטה מט.א.). בתלמוד הירושלמי אינו מופיע.
- (21) במסכת סופרים: יט. א. - "קדיש", יט.ב. - קדיש "דהוא עתיד", כא. ו. - "יהא שמיה".
- (22) סיום מסכת מכות (23) בראשית ב. ז.
- (24) ראה רמ"א (הגה) על אורח חיים סימן ו.א. "שמפליא לעשות במה ששומר רוח האדם בקרבו וקושר דבר רוחני בדבר גשמי". (25) קהלת יב. ז. (26) דברים יד. א. (27) דברים יח. יא. (28) ישעיה ח. יט. (29) ישעיה סה. ד. (30) דברים לב. ד. (31) ראה נספח ב.
- (32) מחזור ויטרי כולל תפילות ודינים. חובר ע"י רבי שמחה מתלמידי רש"י מהעיר ויטרי בצרפת.
- (33) רבי יעקב מולין חי באשכנז 1360 - 1427. (34) שנות חיים: רבי משה בן מימון, הרמב"ם 1138 - 1205. רבי יעקב בן אשר 1270 - 1340. רבי יוסף קארו 1488 - 1575. רבי משה איסרליש 1530 - 1572.
- (35) רבי יוסף קארו בפרושו 'בית יוסף' על 'ארבע טורים' חלק יורה דעה סימן שע"ו בהסתמך על ספר דינים ומנהגים 'כל בו' - זהות מחברו וזמן חבורו לא ברור, זמן משוער 1300 - ועל האגדה שבנספח ב.
- (36) בעיקר ב'שלחן ערוך' חלק 'יורה דעה' סימן שע"ו הגה. (ראה נספח ג.). חלק 'אורח חיים' סימן קל"ב. הגה. בפרושו 'דרכי משה' על ה'טור' חלק 'אורח חיים' סימן קל"ג הוא מצטט כאסמכתא את חכמי אשכנז וספרד: 'אגור' רבי יעקב ברוך בן יהודה לנדאו (המאה ה-15) מחכמי אשכנז ואיטליה, 'מהר"ם' - רבי מאיר בן ברוך מרוטנבורג ממחברי ה'תוספות' על התלמוד (חי באשכנז 1215 - 1293), מהר"ל, 'תשב"ץ' - רבי שמעון בן צדוק תלמידו של מהר"ם. ואילו בפרושו הנ"ל על חלק 'יורה דעה' סימן שע"ו הוא מצטט את חכם הספרדים רבי יצחק בר ששת - הריב"ש (חי 1326 - 1408).
- (37) מסכת עדויות פרק ב משנה י. (38) דברים כה. יט. (39) צפניה ג.ט. (40) ישעיה יא. ט.

נוסחי קדיש

נוסחי קדיש קדומים

סדור רבי עמרם גאון (משנת 860)

יתגדל ויתקדש שמייה רבא אמן. בעלמא די ברא כרעותיה וימליך מלכותיה בחייכון וביומיכון ובחיייהון דכל בית ישראל בעגלא ובזמן קריב ואמרו אמן.
יהא שמייה רבא מברך לעלם ולעלמי עלמיא.
 ואומר יתברך. אמן. וישתבח ויתפאר ויתרומם ויתנשא ויתהדר ויתעלה ויתקלס שמייה דקודשא בריך הוא. אמן. לעילא מן כל ברכתא ושירתא תושבחתא ונחמתא דאמין בעלמא ואמרו אמן.
 תתקבל צלותהון ובעותהון דכל ישראל קדם אבוהון די בשמיא ואמרו אמן.
 יהא שלמא רבא מן שמיא וחיים על כל ישראל ואמרו אמן.
 עושה שלום במרומיו הוא יעשה שלום על כל ישראל.

מחזור ויטרי (משנת 1100)

יתגדל ויתקדש שמייה רבא. בעלמא דיברא כרעותיה וימליך מלכותיה בחייכון וביומיכון ובחיי דכל בית ישראל בעגלא ובזמן קריב ואמרו אמן.
יהא שמייה רבא מברך לעלם ולעלמי עלמיא.
 ויתברך וישתבח ויתפאר ויתרומם ויתנשא ויתהדר ויתעלה ויתהלל שמייה דקודשא בריך הוא. לעילא מן כל ברכתא ושירתא תושבחתא ונחמתא דאמין בעלמא ואמרו אמן.
 תתקבל צלותהון ובעותהון דכל ישראל קדם אבוהון די שמיא ואמרו אמן.
 יהא שלמא רבא מן שמיא וחיים טובים עלינו ועל כל ישראל ואמרו אמן.
 עושה שלום במרומיו הוא ברחמיו יעשה שלום עלינו ועל כל ישראל ואמרו אמן.

רמב"ם (משנת 1200)

יתגדל ויתקדש שמייה רבא. בעלמא דברא כרעותיה וימליך מלכותיה ויצמח פורקניה ויקרב משיחיה. ויפרוק עמיה. בחייכון וביומיכון ובחיייהון דכל בית ישראל בעגלא ובזמן קריב ואמרו אמן.
יהא שמייה רבא מברך לעלם ולעלמי עלמיא.
 יתברך וכו' תתקבל צלותהון ותתעבד בעותהון וצלותהון ובעותהון דכל בית ישראל קדם אבוהון דבשמיא. יהא שלמא רבא וסייעתא ופורקנא משמיא עליכון ועלנא ועל קהלון דישראל ואמרו אמן.
 תרגום, ראה להלן.

להלן יוצג 'קדיש על כל חלקיו', לפי עדות.

קדיש זה לא נאמר בשום מקרה ומקום והוא מוצג רק לשם לימוד. בהמשך יוצגו סוגי הנוסחי הקדיש, לפי עדות, הנאמרים כהלכתם.

'קדיש על כל חלקיו'

נספח ב'

ספרדים ועדות המזרח

ארמית

תרגום עברי

יתגדל ויתקדש

יתגדל ויתקדש

שמייה רבא אמן בעלמא די ברא כרעותיה וימליך מלכותיה ויצמח פורקנה ויקרב משיחיה. אמן בחייכון וביומיכון ובחיי בית ישראל בעגלא ובזמן קריב ואמרו אמן

שמו הגדול, אמן בעולם אשר ברא כרצונו, וימליך מלכותו, ויצמיח ישועתו ויקרב משיחו בחייכם וביומיכם ובחיי כל בית ישראל במהרה ובזמן קרוב ואמרו אמן

יהא שמייה רבא מברך לעלם ולעלמי עולמי

יהי שמו הגדול מבורך לעולם ולעולמי עולמים.

יתברך וישתבח ויתפאר ויתרומם ויתנשא ויתהדר ויתעלה ויתהלל שמייה דקודשא בריך הוא. אמן לעילא מן כל ברכתא שירתא תשבחתא ונחמתא דאמירן בעלמא ואמרו אמן

יתברך וישתבח ויתפאר ויתרומם ויתנשא ויתהדר ויתעלה ויתהלל שמו של הקדוש ברוך הוא, למעלה מכל הברכות השירות והתשבחות והנחמות, האמורות בעולם ואמרו אמן

על ישראל ועל רבנן ועל תלמידיהון ועל כל תלמידי תלמידיהון דעסקין באוריתא קדישתא די באתרא הדין ודי בכל אתר ואתר. יהא לנא ולהון ולכון חנא וחסדא ורחמי מן קדם מארי שמיא וארעא ואמרו אמן.

על ישראל ועל החכמים ועל תלמידיהם ועל כל תלמידי תלמידיהם שעוסקים בתורה הקדושה אשר במקום הזה ואשר בכל מקום ומקום. יהי לנו ולהם ולכם חן וחסד ורחמים, מלפני אדון שמים וארץ ואמרו אמן.

תתקבל צלותנא ובעותנא עם צלותהון ובעותהון דכל בית ישראל קדם אבונא דבשמיא וארעא ואמרו אמן.

תתקבל תפילותינו ובקשותינו עם תפילתם ובקשתם של כל בית ישראל לפני אבינו שבשמים ובארץ ואמרו אמן

יהא שלמא רבא מן שמיא. חיים ושבע וישועה ונחמה ושיזבא ורפואה וגאולה וסליחה וכפרה, ורוח והצלה לנו ולכל עמו ישראל, ואמרו אמן

יהי שלום רב מן השמים, חיים ושובע וישועה ונחמה והצלה ורפואה וגאולה וסליחה וכפרה ורוח והצלה לנו ולכל עמו ישראל ואמרו אמן.

עושה שלום במחמיו הוא ברחמיו יעשה שלום עלינו ועל כל עמו ישראל ואמרו אמן.

ארמית

יתגדל ויתקדש

שמיה רבא אמן בעלמא די ברא כרעותיה וימליך מלכותיה (ויצמח פורקנה ויקרב משיחיה). אמן בחייכון וביומיכון ובחיי דכל בית ישראל בעגלא ובזמן קריב ואמרו אמן

יהא שמיה רבא מברך לעלם ולעלמי
עלמיא

תרגום עברי

יתגדל ויתקדש

שמו הגדול, אמן בעולם אשר ברא כרצונו, וימליך מלכותו, ויצמיח ישועתו, ויקרב משיחו, בחייכם ובימיכם ובחיי כל בית ישראל במהרה ובזמן קרוב ואמרו אמן.

יהי שמו הגדול מבורך לעולם
ולעולמי עולמים.

יתברך וישתבח ויתרומם ויתנשא ויתהדר ויתעלה ויתהלל שמו של הקדוש ברוך הוא, אמן למעלה מכל הברכות השירות התשבחות והנחמות, הנאמרות בעולם ואמרו אמן.

על ישראל ועל רבגן ועל תלמידיהון ועל כל תלמידיהם ועל כל תלמידי תלמידיהם ועל כל מי שעוסקים בתורה אשר במקום הקדוש הזה ואשר בכל מקום ומקום. יהי להם ולכם שלום רב, חן וחסד ורחמים, וחיים ארוכים ומזונות מרוחים וישועה מלפני אביהם שבמים ואמרו אמן.

תתקבל תפילותם ובקשתם של כל בית ישראל לפני אביהם שבשמים ואמרו אמן.

יהי שלום רב מן השמים, וחיים טובים עלנו ועל כל ישראל ואמרו אמן.

עושה שלום במרומיו, הוא יעשה שלום עליו ועל כל ישראל ואמרו אמן.

יתברך וישתבח ויתפאר ויתרומם ויתנשא ויתהדר ויתעלה ויתהלל שמיה דקודשא בריך הוא. אמן לעילא (בתפילות הימים הנוראים אומרים "לעילא ולעילא") מן כל ברכתא ושירתא, תשבחתא ונחמתא דאמירן בעלמא ואמרו אמן

על ישראל ועל רבגן ועל תלמידיהון ועל כל תלמידי תלמידיהון ועל כל מאן דעסקין באורייתא, די באתרא קדישא הדין ודי בכל אתר ואתר. יהא להון ולכון שלמא רבא, חנא וחסדא ורחמי, וחיי אריכי ומזוני ריחיי ופורקנא מן קדם אבוהון די בשמיא, ואמרו אמן.

תתקבל צלותהון ובעותהון דכל בית ישראל קדם אבוהון די בשמיא, ואמרו אמן.

יהא שלמא רבא מן שמיא וחיים טובים עליו ועל כל ישראל ואמרו אמן

עושה שלום במרומיו, הוא יעשה שלום עליו ועל כל ישראל ואמרו אמן.

יש המדלגים על המילים "ויצמח פורקנה ויקרב משיחיה".

'קדיש על כל חלקיו'

תימנים - תיכלאל

תרגום עברי	ארמית
יתגדל ויתקדש שמו הגדול שעתידי לחדש את העולם ולהחיות את המתים ולהושיע את החיים ולבנות את העיר ירושלים ולבנות את ההיכל הקדוש ולעקור עבודה זרה מן הארץ ולהשיב את עבודת השמים למקומה בזיוה וביחודה. וימליך מלכותו ויצמיח ישועתו ויקרב משיחו ויושיע עמו. בחייכם ובימיכם ובחיי כל בית ישראל במהרה ובזמן קרוב ואמרו אמן. יהו שמו הגדול מבורך לעולם ולעולמי עולמים. יתברך וישתבח ויתפאר ויתרומם ויתעלה ויתהלל שמו של הקדוש ברוך הוא, למעלה ולמעלה מכל הברכות השירות התשבחות והנחמות, האמורות בעולם ואמרו אמן על ישראל ועל רבנן ועל תלמידיהון ועל כל תלמידיהם ועל כל תלמידי תלמידיהם שעוסקים בתורה אשר במקום הזה ואשר בכל מקום ומקום. יהי להם ולנו חן וחסד ורחמים, מלפני אבינו שמים וארץ ואמרו אמן תתקבל תפילתכם ותעשה בקשתכם ותפילתם ובקשתם של כל בית ישראל לפני אבינו שבשמים יהי שלום רב מן השמים ועזרה וישועה ורוח וישועה וחוץ וחסד ורחמים עליכם ועל כל הקהילות של כל בית ישראל לחיים ולשלום ואמרו אמן	יתגדל ויתקדש שמיה רבא אמן דעתיד להדתא עלמא ולאחאה מיתניא ולמפרק הייא ולמבני קרתא ירושלם ולשבכללא היבלא קדישא ולמעקר פולחנא נוכראה מן ארעא ולאחנא פולחנא די שמיה לאתריה בהדריה בזיוה וביקרדיה. וימלוך מלכותיה ויצמה פורקניה ויקרב משיחיה ויפרוק עמיה. בחייבון וביומיבון ובחיייהון דכל בית ישראל בעגלא ובזמן קרוב ואמרו אמן. יהא שמיה רבא מברך לעלם ולעלמי עלמיא. יתברך אמן וישתבח ויתפאר ויתרומם ויתעלה ויתהדר ויתהלל ויתנשא שמיה דקודשא ברוך הוא. אמן לעילא לעילא מכל ברבתיא שירתא ותשבחתא ונהמתא דאמירן בעלמא ואמרו אמן על ישראל ועל רבנן ועל תלמידיהון ועל כל תלמידי תלמידיהון דעסקין באוריתא די באחרא הדין ודי בכל אתר ואתר. יהא להון ולנא הנא והסדא ורהמי מן קדם אבונא דמשמיא ואמרו אמן תתקבל צלותבון ותתעביד בעותבון וצלותהון ובעותהון דכל בית ישראל קדם אבונא דבשמיא. יהא שלמא רבא מן שמיא וסיעתא ופורקנא ורווחא ונחא והנא והסדא ורהמי עליבון ועלנא ועל כל קהלון דכל בית ישראל לחיים ולשלום ואמרו אמן
עושה שלום במרומינו הוא ברהמיו וחסדיו יעשה שלום עלינו ועל כל ישראל וינהמנו בציון ויבנה ברהמיו את ירושלם בחיינו ובימנו בקרוב. אמן ואמן.	

קדיש 'יהא שלמא'

ספרדים ועדות המזרח

תרגום עברי יתגדל ויתקדש	ארמית יתגדל ויתקדש
שמו הגדול, בעולם אשר ברא כרצונו, וימליך מלכותו, ויצמיח ישועתו ויקרב משיחו בחייכם ובימיכם ובחיי כל בית ישראל במהרה ובזמן קרוב ואמרו אמן	שמייה רבא אמן בעלמא די ברא כרעותיה וימליך מלכותיה ויצמח פורקנה ויקרב משיחיה. אמן בחייכון וביומיכון ובחיי דכל בית ישראל בעגלא ובזמן קריב ואמרו אמן
יהי שמו הגדול מבורך לעולם ולעולמי עולמים.	יהא שמייה רבא מבורך לעולם ולעלמי עלמיא
יתברך וישתבח ויתפאר ויתרומם ויתנשא ויתהדר ויתעלה ויתהלל שמו של הקדוש ברוך הוא, למעלה מכל הברכות השירות התשבחות והנחמות, האמורות בעולם ואמרו אמן	יתברך וישתבח ויתפאר ויתרומם ויתנשא ויתהדר ויתעלה ויתהלל שמייה דקודשא בריך הוא. אמן לעילא מן כל ברכתא שירתא תשבחותא ונחמתא דאמירן בעלמא ואמרו אמן
יהי שלום רב מן השמים, חיים ושובע וישועה ונחמה והצלה ורפואה וגאולה וסליחה וכפרה ורוח והצלה לנו ולכל עמו ישראל ואמרו אמן.	יהא שלמא רבא מן שמיא חיים ושבע וישועה ונחמה ושיזבא ורפואה וגאולה וסליחה וכפרה ורוח והצלה לנו ולכל עמו ישראל ואמרו אמן
עושה שלום במרומיו הוא ברחמיו יעשה שלום עלינו ועל כל עמו ישראל ואמרו אמן.	

קדיש יתום

אשכנזים

תרגום עברי יתגדל ויתקדש	ארמית יתגדל ויתקדש
שמו הגדול, בעולם אשר ברא כרצונו, וימליך מלכותו, ויצמיח ישועתו, ויקרב משיחו בחייכם ובימיכם ובחיי כל בית ישראל במהרה ובזמן קרוב ואמרו אמן.	שמיה רבא אמן בעלמא די ברא כרעותיה וימליך מלכותיה (ויצמח פורקנה ויקרב משיחיה). אמן בחייכון וביומיכון ובחיי דכל בית ישראל בעגלא ובזמן קרוב ואמרו אמן
יהו שמו הגדול מבורך לעולם ולעולמי עולמים.	יהא שמיה רבא מבורך לעולם ולעלמי עלמאי
יתברך וישתבח ויתפאר ויתרומם ויתנשא ויתהדר ויתעלה ויתהלל שמו של הקדוש ברוך הוא, למעלה מכל הברכות השירות התשבחות והנחמות, האמורות בעולם ואמרו אמן.	יתברך וישתבח ויתפאר ויתרומם ויתנשא ויתהדר ויתעלה ויתהלל שמיה דקודשא בריך הוא. אמן לעילא מן כל ברכתא ושירתא, תשבחותא ונחמתא דאמרון בעלמא ואמרו אמן
יהי שלום רב מן השמים, וחיים טובים עלינו ועל כל ישראל ואמרו אמן.	יהא שלמא רבא מן שמיא וחיים טובים עלינו ועל כל ישראל ואמרו אמן יהא שלמא רבא וכו' אמן
עושה שלום במרומיו, הוא יעשה שלום עלינו ועל כל ישראל ואמרו אמן.	עושה שלום במרומיו, הוא יעשה שלום עלינו ועל כל ישראל ואמרו אמן.

יש המדלגים על המילים " ויצמח פורקנה ויקרב משיחיה".

קדיש 'על ישראל'

נספח ב'
ספרדים ועדות המזרח

יתגדל ויתקדש

שמייה רבא אמן בעלמא די ברא כרעותיה וימליך מלכותיה
ויצמח פורקנה ויקרב משיחיה. אמן בחייכון וביומיכון ובחיי דכל
בית ישראל בעגלא ובזמן קריב ואמרו אמן
יהא שמייה רבא מברך לעלם ולעלמי עלמיא
יתברך וישתבח ויתפאר ויתרומם ויתנשא ויתהדר ויתעלה
ויתהלל שמייה דקודשא בריך הוא. אמן לעילא מן כל ברכתא
שירתא תשבחתא ונחמתא דאמירן בעלמא ואמרו אמן
על ישראל ועל רבנן ועל תלמידיהון ועל כל תלמידי
תלמידיהון דעסקין באורייתא קדישתא די באתרא הדין ודי בכל
אתר ואתר. יהא לנא ולהון ולכון חנא וחסדא ורחמי מן קדם
מארי שמיא וארעא ואמרו אמן
יהא שלמא רבא וכו' אמן
עושה שלום במרומיו וכו' אמן

קדיש דרבנן

אשכנזים

יתגדל ויתקדש

שמייה רבא אמן בעלמא די ברא כרעותיה וימליך מלכותיה
(ויצמח פורקנה ויקרב משיחיה). אמן בחייכון וביומיכון ובחיי דכל
בית ישראל בעגלא ובזמן קריב ואמרו אמן
יהא שמייה רבא מברך לעלם ולעלמי עלמיא
יתברך וישתבח ויתפאר ויתרומם ויתנשא ויתהדר ויתעלה
ויתהלל שמייה דקודשא בריך הוא. אמן לעילא מן כל ברכתא
ושירתא, תשבחתא ונחמתא דאמירן בעלמא ואמרו אמן
על ישראל ועל רבנן ועל תלמידיהון ועל כל תלמידי
תלמידיהון ועל כל מאן דעסקין באורייתא די באתרא קדישא
הדין ודי בכל אתר ואתר. יהא להון ולכון שלמא רבא, חנא
וחסדא ורחמי, וחיי אריכי ומזוני ויחזי ופורקנא מן קדם אבוהון די
בשמיא, ואמרו אמן.
יהא שלמא רבא וכו' אמן
עושה שלום במרומיו וכו' אמן

קדיש תתקבל

ספרדים ועדות המזרח

יַתְגַּדֵּל וַיִּתְקַדֵּשׁ שְׁמִיָּה רַבָּא אַמֵּן בַּעֲלַמָּא דִּי בְּרָא כְרַעוּתֵיהּ
וַיְמַלִּיךְ מַלְכוּתֵיהּ וַיְצַמַּח פּוֹרְקָנָהּ וַיִּקְרַב מְשִׁיחֵיהּ. אַמֵּן בַּחַיִּיכוּן
וּבְיוֹמֵיכוּן וּבַחַיֵּי דְכָל בֵּית יִשְׂרָאֵל בַּעֲגָלָא וּבְזַמַּן קָרִיב וְאִמְרוּ אַמֵּן
יְהֵא שְׁמִיָּה רַבָּא מְבָרַךְ לְעַלְמֵי עַלְמֵיָּא
יִתְבָּרַךְ וַיִּשְׁתַּבַּח וַיִּתְפָּאֵר וַיִּתְרוֹמֵם וַיִּתְנַשֵּׂא וַיִּתְהַדָּר וַיִּתְעַלֶּה
וַיִּתְהַלֵּל שְׁמִיָּה דְקוֹדֶשׁא בְּרִיךְ הוּא. אַמֵּן לְעֵילָא מִן כָּל בְּרַכְתָּא
שִׁירְתָּא תִּשְׁבַּחְתָּא וְנַחֲמַתָּא דְאִמְרִין בַּעֲלַמָּא וְאִמְרוּ אַמֵּן
תִּתְקַבַּל צְלוֹתָנָא וּבַעוּתָנָא עִם צְלוֹתָהוֹן וּבַעוּתָהוֹן דְכָל בֵּית יִשְׂרָאֵל
קִדְם אַבּוּנָא דְבִשְׁמֵיָּא וְאַרְעָא וְאִמְרוּ אַמֵּן.
יְהֵא שְׁלַמָּא רַבָּא מִן שְׁמֵיָּא. חַיִּים וְשִׁבְעֵי וַיִּשׁוּעָה וְנַחֲמָה וְשִׁיזְבָּא
וּרְפוּאָה וְגֵאוּלָּה וְסְלִיחָה וְכַפְרָה, וְרוּחַ וְהַצְלָה לָנוּ וּלְכָל עַמּוֹ יִשְׂרָאֵל,
וְאִמְרוּ אַמֵּן
עוֹשֵׂה שְׁלוֹם בְּמִרוֹמָיו הוּא בְּרַחֲמָיו יַעֲשֶׂה שְׁלוֹם עֲלֵינוּ וְעַל כָּל עַמּוֹ
יִשְׂרָאֵל וְאִמְרוּ אַמֵּן.

קדיש שלם

אשכנזים

יַתְגַּדֵּל וַיִּתְקַדֵּשׁ שְׁמִיָּה רַבָּא אַמֵּן. בַּעֲלַמָּא דִּי בְּרָא כְרַעוּתֵיהּ
וַיְמַלִּיךְ מַלְכוּתֵיהּ (וַיְצַמַּח פּוֹרְקָנָהּ) וַיִּקְרַב מְשִׁיחֵיהּ. אַמֵּן בַּחַיִּיכוּן וּבְיוֹמֵיכוּן
וּבַחַיֵּי דְכָל בֵּית יִשְׂרָאֵל בַּעֲגָלָא וּבְזַמַּן קָרִיב וְאִמְרוּ אַמֵּן
יְהֵא שְׁמִיָּה רַבָּא מְבָרַךְ לְעַלְמֵי עַלְמֵיָּא
יִתְבָּרַךְ וַיִּשְׁתַּבַּח וַיִּתְפָּאֵר וַיִּתְרוֹמֵם וַיִּתְנַשֵּׂא וַיִּתְהַדָּר וַיִּתְעַלֶּה
וַיִּתְהַלֵּל שְׁמִיָּה דְקוֹדֶשׁא בְּרִיךְ הוּא. אַמֵּן לְעֵילָא מִן כָּל בְּרַכְתָּא
שִׁירְתָּא תִּשְׁבַּחְתָּא וְנַחֲמַתָּא דְאִמְרִין בַּעֲלַמָּא וְאִמְרוּ אַמֵּן
תִּתְקַבַּל צְלוֹתָהוֹן וּבַעוּתָהוֹן דְכָל בֵּית יִשְׂרָאֵל קִדְם אַבּוּהוֹן דִּי
בִשְׁמֵיָּא, וְאִמְרוּ אַמֵּן.
יְהֵא שְׁלַמָּא רַבָּא מִן שְׁמֵיָּא וְחַיִּים טוֹבִים עֲלֵינוּ וְעַל כָּל יִשְׂרָאֵל
וְאִמְרוּ אַמֵּן.
עוֹשֵׂה שְׁלוֹם בְּמִרוֹמָיו הוּא יַעֲשֶׂה שְׁלוֹם עֲלֵינוּ וְעַל כָּל יִשְׂרָאֵל
וְאִמְרוּ אַמֵּן

תענו ותעתרו

ספרדים ועדות המזרח ותימנים
בתפילות הימים הנוראים ובסליחות מוסיפים בקדיש את הפיסקה "תענו ותעתרו",
הנאמרת אחרי "דאמירן בעלמא ואמרו אמן" ולפני "תתקבל צלותנא", כמצוין
במחזורים.

תענו ותעתרו ברחמים מן השמים. תקובל צעקתכם. תשמע
תפילותכם ברצון. ויענה קול עתירתכם. ויפתח ה' אלהינו לנו
ולכל ישראל אחינו בכל מקום שהם שערי אורה. שערי אהבה
ואחוה. שערי ברכה. שערי בית מקדשו. שערי גאולה. שערי
גילה. שערי דיצה. שערי דעה והשכל. שערי הוד והדר. שערי
הצלחה והרוחה. שערי ועד טוב. שערי ותיקות. שערי זכויות.
שערי זריזות. שערי חדוה. שערי חכמה. שערי חן וחסד. שערי
חיים טובים. שערי טהרה. שערי טל ומטר לברכה. שערי
ישועה. שערי כפרה. שערי כלכלה. שערי כבוד. שערי למוד
תורה לשמה. שערי לב טוב. שערי מזון. שערי מחילה. שערי
נחמה. שערי נעימות. שערי סודות תורתו. שערי סליחה. שערי
עזרה. שערי פדות. שערי פריה ורביה. שערי פרנסה טובה.
שערי צדקה. שערי צהלה. שערי קוממיות. שערי קבול
תפילות. שערי קבוץ גלויות. שערי רפואה שלמה. שערי
רחמים. שערי רצון. שערי שלום. שערי שלוה. שערי
תורה. שערי תפילה. שער תשועה. שערי תשובה. ויסיר מתוכם
קנאה ושנאה ותחרות. ויקוים בכם מקרא שכתוב: "ה' אלהי
אבותיכם יסף עליכם ככם אלף פעמים ויברך אתכם כאשר דבר
לכם". ויכתבכם האל בספר חיים טובים. וכן יהי רצון ונאמר אמן.

נזכרו חמישים שערים, שעליהם אמרו חז"ל: "חמישים שערי בינה נבראו
בעולם, וכולן ניתנו למשה חסר אחד, שנאמר: "ותחסרהו מעט מאלהים"
(תהילים ח.ו. מסכתות: ראש השנה כא. ב. נדרים לח.א.). למרות שמשה
השיג מירב ההשגות העליונות, ידיעת ה' יתברך על אמיתתו לא השיג. (ראה
פרוש הר"ן בנדרים).

רבו ועמקו מאד דרשות חכמי הקבלה בשערים אלו.

קדיש תתקבל

תימנים - תיכלאל

יתגדל ויתקדש

שמייה רבא אמן בעלמא די ברא ברעותיה וימלוך מלכותיה ויצמח פורקניה ויקרב משיחיה. ויפרוק עמיה. בחייכון וביומיכון ובחיייהון דכל בית ישראל בעגלא ובזמן קריב ואמרו אמן.

אמן יהא שמייה רבא מברך לעלם ולעלמי עלמיא.

יתברך אמן וישתבח ויתפאר ויתרומם ויתעלה ויתהדר ויתהלל ויתנשא שמייה דקודשא בריך הוא. אמן לעילא לעילא מכל ברכתא שירתא ותשבחתא ונחמתא דאמירן בעלמא ואמרו אמן

תתקבל צלותכון ותתעביד בעותכון וצלותהון ובעותהון דכל בית ישראל קדם אבונא דבשמיא.

יהא שלמא רבא מן שמיא וסיעתא ופורקנא ורווחא וחנא וחסדא ורחמי עליכון ועלנא ועל כל קהלון דכל בית ישראל לחיים ולשלום ואמרו אמן.

עושה שלום במרומיו הוא ברחמיו וחסדיו יעשה שלום עלינו ועל כל ישראל וינחמנו בציון ויבנה ברחמיו את ירושלם בחיינו ובימנו בקרוב. אמן ואמן

חצי קדיש

כל העדות

יתגדל ויתקדש שמייה רבא אמן. בעלמא די ברא ברעותיה

וימליך מלכותיה (ויצמח פורקניה) ויקרב משיחיה. אמן בחייכון וביומיכון ובחיי דכל בית ישראל בעגלא ובזמן קריב ואמרו אמן

יהא שמייה רבא מברך לעלם ולעלמי עלמיא

יתברך וישתבח ויתפאר ויתרומם ויתנשא ויתהדר ויתעלה

ויתהלל שמייה דקודשא בריך הוא. אמן לעילא מן כל ברכתא

שירתא ותשבחתא ונחמתא דאמירן בעלמא ואמרו אמן

תרגום עברי	ארמית
יתגדל ויתקדש שמו הגדול שהוא עתיד לחדש את העולם ולהחיות את המתים ולבנות את ההיכל ולהושיע את החיים ולבנות את העיר ירושלים ולעקור עבודה זרה מן הארץ ולהשיב את עבודת השמים היקרה למקומה ביזיה וביחודה אמן בחיכם ובימיכם ובחיי כל בית ישראל במהרה ובזמן קרוב ואמרו אמן.	יתגדל ויתקדש שמייה רבא אמן דהוא עתיד לחדתא עלמא ולאחיאיה מתיא ולשכללא היכלא ולמפרק חייא ולמבנא קרנתא דירושלם ולמעקר פולחנא נוכראה מארעא ולאחבא פולחנא יקירא דשמיא להדריה וזיויה ויקריה אמן בחייכון וביומיכון ובחיי דכל בית ישראל בעגלא ובזמן קריב ואמרו אמן.
<i>יהי שמו הגדול מבורך לעולם ולעולמי עולמים.</i>	<i>יהא שמייה רבא מברך לעלם ולעלמי עלמיא.</i>
יתברך וישתבח ויתפאר ויתרומם ויתנשא ויתהדר ויתעלה ויתהלל שמו של הקדוש ברוך הוא, למעלה מכל הברכות השירות התשבחות והנחמות, האמורות בעולם ואמרו אמן	יתברך וישתבח ויתפאר ויתרומם ויתנשא ויתהדר ויתעלה ויתהלל שמייה דקודשא בריך הוא. אמן לעילא מן כל ברכתא שירתא תשבחתא ונחמתא דאמירן בעלמא ואמרו אמן
תכלה חרב ורעב ומגיפה ומזיקים רעים יסיר מעלינו ומכם ומעל עמו ישראל ואמרו אמן	תתכלי חרבא וכפנא ומותנא ומרעין בישיין יעדי מננא ומנכון ומעל עמייה ישראל ואמרו אמן
יהא שלמא רבא מן שמיא. חיים ושבע ושועה ונחמה ושיזבא ורפואה וגאולה וסליחה וכפרה, ורוח והצלה לנו ולכל עמו ישראל, ואמרו אמן	יהא שלמא רבא מן שמיא. חיים ושבע ושועה ונחמה ושיזבא ורפואה וגאולה וסליחה וכפרה, ורוח והצלה לנו ולכל עמו ישראל, ואמרו אמן
עושה שלום ברוחמיו יעשה שלום עלינו ועל כל עמו ישראל ואמרו אמן.	עושה שלום ברוחמיו הוא ברוחמיו יעשה שלום עלינו ועל כל עמו ישראל ואמרו אמן.

קדיש הגדול (דהוא עתיד) בסיום מסכת בתלמוד
ולאחר קבורת המת

אשכנזים

תרגום עברי	ארמית
יִתְגַּדֵּל וַיִּתְקַדֵּשׁ שמו הגדול בעולם שהוא עתיד לחדש ולהחיות את המתים ולהעלותם לחיי עולמים ולבנות את העיר ירושלים ולשכלל את ההיכל בה, ולעקור עבודה זרה מן הארץ ולהשיב את עבודת השמים למקומה ולהמליך את הקדוש ברוך הוא במלכותו וביחודו אמן בחיים ובימים ובחיי כל בית ישראל במהרה ובזמן קרוב ואמרו אמן. יְהִי שְׁמוֹ הַגָּדוֹל מְבוֹרָךְ לְעוֹלָם וּלְעוֹלָמֵי עוֹלָמִים. יִתְבָּרַךְ וַיִּשְׁתַּבַּח וַיִּתְפָּאֵר וַיִּתְרוֹמַם וַיִּתְנַשֵּׂא וַיִּתְהַדָּר וַיִּתְעַלֶּה וַיִּתְהַלַּל שְׁמוֹ שֶׁל הַקָּדוֹשׁ בְּרוּךְ הוּא, לְמַעַלְהָ מְכַל הַבְּרִכוֹת הַשִּׁירוֹת הַתְּשַׁבְּחוֹת וְהַנְּחַמּוֹת, הַאֲמֻרוֹת בְּעוֹלָם וַאֲמָרוֹ אֲמֵן יְהִי שְׁלוֹם רַב מִן הַשָּׁמַיִם, וְחַיִּים טוֹבִים עֲלֵינוּ וְעַל כָּל יִשְׂרָאֵל וַאֲמָרוֹ אֲמֵן. עוֹשֵׂה שְׁלוֹם בְּמִרְמוֹיָו הוּא יַעֲשֶׂה שְׁלוֹם עֲלֵינוּ וְעַל כָּל יִשְׂרָאֵל וַאֲמָרוֹ אֲמֵן	יִתְגַּדֵּל וַיִּתְקַדֵּשׁ שמייה רבא אמן בעלמא דהוא עתיד לאתחדתא ולאחיא מתניא ולאסקא לחיי עלמא, ולמבני קרתא דירושלם, ולשכללא היכלא בגוזה, ולמעקר פולחנא נוכראה מארעא, ולאחבא פולחנא דשמיא לאתרא וימליך קודשא בריך הוא במלכותיה ויקריה אמן בחייכון וביומיכון ובחיי דכל בית ישראל בעגלא ובזמן קריב ואמרו אמן. יְהִי שְׁמִיָּה רַבָּא מְבוֹרָךְ לְעוֹלָם וּלְעוֹלָמֵי עוֹלָמִיא. יִתְבָּרַךְ וַיִּשְׁתַּבַּח וַיִּתְפָּאֵר וַיִּתְרוֹמַם וַיִּתְנַשֵּׂא וַיִּתְהַדָּר וַיִּתְעַלֶּה וַיִּתְהַלַּל שְׁמִיָּה דְקוֹדֵשׁא בְּרִיךְ הוּא. אֲמֵן לְעֵילָא מִן כָּל בְּרִכְתָּא וְשִׁירְתָּא, תְּשַׁבְּחָתָא וְנַחְמָתָא דַּאֲמִירָן בְּעַלְמָא וַאֲמָרוֹ אֲמֵן יְהִי שְׁלָמָא רַבָּא מִן שְׁמִיא וְחַיִּים טוֹבִים עֲלֵינוּ וְעַל כָּל יִשְׂרָאֵל וַאֲמָרוֹ אֲמֵן עוֹשֵׂה שְׁלוֹם בְּמִרְמוֹיָו הוּא יַעֲשֶׂה שְׁלוֹם עֲלֵינוּ וְעַל כָּל יִשְׂרָאֵל וַאֲמָרוֹ אֲמֵן

קדיש זה מודפס בסיום כל מסכת בתלמוד. בנוסח תימנים נאמר קדיש זה במהלך התפילה לאחר דברי תורה שבעל פה, כמפורט בסידורים. על הבדלי הנוסח בין אשכנזים ותימנים ראה לעיל 'קדיש על כל חלקיו'.
ברוך אתה ה' אלהינו מלך העולם דיין האמת

בלע המות לנצח ומחה ה' אלהים דמעה מעל כל פנים. (ישעיה כה.
(.ח)

אגדה

מעשה ברבי עקיבא שהיה מהלך בבית הקברות בדרך ופגע באדם אחד שהיה ערום ושחור כפחם והיה טעון משא גדול של קוצים על ראשו והיה צווח ומתאנח. כסבור עליו רבי עקיבא שהוא חי והיה רץ כסוס. גזר עליו רבי עקיבא והעמידו. אמר לו: מה לאותו האיש לעשות עבודה קשה כזאת? אם עבד אתה ואדונך עושה לך כך אני אפדה אותך מידו, ואם עני אתה ובני אדם באים עליך בעקיפין, אני מעשיר אותך. אמר לו: בבקשה ממך אל תעכבני שמא ירגזו בי הממונים עלי. אמר לו רבי עקיבא: מה זה ומה מעשיך? כסבור עליו רבי עקיבא שהוא חי ואותו האיש מת היה. אמר לו רבי עקיבא: אם מת אתה עצים למה לך? אמר לו האיש: בכל יום שולחים אותי לחטוב עצים. כשבאנו לכאן אני וחברי גזרו עלינו דין שריפה. כשאני מלקט עצים שורפין את חברי. וכשהם מלקטים עצים שורפים אותי.

אמר לו רבי עקיבא: בני! מה היה מלאכתך בעולם שבאת ממנו? אמר לו: גבאי המכס הייתי והייתי נושא פנים לעשירים והורג את העניים. ולא הנחתי דבר אסור שלא עשיתי בעולם ההוא. אמר לו רבי עקיבא: כלום שמעת מאותם הממונים עליך לפורענות איזה דבר שיש לו תקנה? אמר האיש: בבקשה ממך אל תעכבני שמא ירגזו עלי בעלי הפורענות, שאותו האיש אין לו תקנה. אלא שמעתי מהם דבר שלא יכול להיות. שהיו אומרים לי: שאילמלי היה היה לו לעני זה בן שהיה עומד בקהל ואומר: "ברכו את ה' המבורך" והם עונים אחריו: "יהא שמיה רבא מבורך" מיד מתירין אותו מן הפורענות. ואותו איש לא היה לו בן מעולם, אלא שהניח את אשתו מעוברת ואין יודעין אם ילדה זכר, ואם ילדה זכר, מי מלמדו תורה? שאין לאותו איש אוהב בעולם. מיד קיבל עליו רבי עקיבא לילך לחפש אם נולד לו בן זכר כדי ללמדו תורה ויעמידנו לפני הציבור. אמר לו: מה שמך? אמר לו: עקיבא! ושם אשתך? אמר לו: שושניבא. ושם עירך? אמר לו: לודקיא. מיד נצטער רבי עקיבא צער גדול והלך ושאל עליו. אמרו הבריות: ישחקו עצמותיו בגיהנום! שאל על אשתו. אמרו הבריות: ימחה שמה וזכרה מן העולם!

שאל על בנו אמרו הבריות: הרי הוא ערל, ואפילו במצות מילה לא עסקו בו. מיד מלו רבי עקיבא והושיבו ללמוד תורה. ולא היה לומד התורה עד שישב עליו רבי עקיבא ארבעים יום בתענית. יצתה בת קול ואמרה: על זה אתה מתענה? אמר לפניו: רבונ של עולם! והלא לפניך ערבתי אותנו! מיד נפתח לבו ולמדו אל"ף בי"ת, עד שהוליכו לביתו ולמדו תורה, וברכת המזון וקריאת שמע ותפילה. והעמידו והתפלל ואמר: "ברכו את ה' המבורך!" והם ענו אחריו: "ברוך ה' המבורך לעולם ועד". באותה שעה התירו לאותו האיש מן הפורענות. ובא אותו האיש לרבי עקיבא בחלום ואמר: יהי רצון מלפני הקדוש ברוך הוא שתנוח דעתך בגן עדן שהנחת אותי מדינה של גיהנום. מיד פתח רבי עקיבא ואמר: "ה' שמך לעולם, ה' זכרך לדר ודר!" (תהילים קלה. יב.).

ועל כן נהגו לעבור לפני החגיגה במוצאי שבת אדם שאין אב או אם לומר ברכו או קדיש.

מקורות האגדה

האגדה מצויה במקורות דלהלן בשינויי נוסח. הצגנו - בחוספת מעט שינויים לפי המקורות האחרים - בעיקר לפי מחזור ויטרי, שנערך ע"י רבי שמחה מהעיר ויטרי שבצרפת (בשנת 1,100) שהיה מתלמידי רש"י. במחזור כלולים נוסחי והלכות תפילה בנוסף להלכות בנושאים שונים - שבת, אישות, איסור והיתר. במחזור זה מופיעה לראשונה הויקה בין האגדה הזו לבין קדיש אבליים. בהלכות אבל שבמחזור זה נקבע שיש לומר קדיש לאחר הקבורה.

מקורות נוספים:

מסכת כלה רבתי פרק ב - ללא איזכור קדיש - שם מיוחסת האגדה לרבן יוחנן בן זכאי. זוהר חדש על מגילת רות, מאמר "המת בלי בנים". ללא איזכור קדיש, בשינויים רבים מאד, ביניהם: רבי זמירא ראה בחלום יהודי רשע שהתודה לפניו שלא השאיר רעות וחטאים שלא עשה. הרשע לא ידע מה שמו כי "הרשעים שבגיהנום אינם זוכרים שמותיהם". החכם למדו מקרא, תפילה, קריאת שמע, משנה ותלמוד, הלכה ואגדה עד שנתחכם ונקרא שמו נחום הפקולי.

ספר אור זרוע מאת רבי יצחק בן משה (משנת 1,200) הלכות שבת סימן נ.
ספר מנורת המאור מאת רבי יצחק אבוהב (משנת 1,300) חלק ב. נר א. כלל א.
סדר אליהו זוטא פרקי דרך ארץ פרק יז.

משל ונמשל

כל פרט באגדה זו לנוסחאותיה משל הוא, מסר של מוסר הוא. כך דרכה של האגדה, מדברת היא בלשון בני אדם כדי לסבר את האוזן ולהשמיעה את שהיא יכולה לשמוע ולהראות לעין הקורא מה שהיא מסוגלת לראות. אבל באמת אין הדברים כפשוטם. עניני משלים אלו עמוקים הם מאד מאד וקצרה בינתנו לרדת לעומק מחשבותיהם של רבותינו הקדושים. נדלה טיפה מהים ונעיז לדרוש במסרים בזיקה למות ולחיים.

בזיקה למות

רבי עקיבא - מגדולי חכמי ישראל שהיה המנהיג הרוחני של מרד בר כוכבא ⁽¹⁾ ובמהלכו נהרג על קידוש השם - רואה בעיני רוחו צל רפאים של יהודי רשע מרושע שמעשיו היו כה מושחתים עד שהבריות אינן חדלות מלקללו. צל הרפאים מסמל את אימת המות ממנה חרד כל בן תמותה. כך מוסברת בהגות דורנו בעית המות וכשלון האדם להמלט מאימתה: "יראת המות היא מחלת האדם הכללית, הבאה מחמת החטא. החטא יצר את המות... השיקוע בעפר החמירות, וההתלהבות הנפשית בכל ערכיה, הוא רק מגדיל את המות וכל מה שיתאמץ האדם שלא להתירא מפניו לא יועיל לו כלום, מפני שהוא משקיע את כל היותו בתוכנים כאלו שהמות שולט בהם ... באין לחיים מטרה - המות מוכרח להיות מאוים, המלחמה נגדו לשוא היא" ^(2 א).

האגדה מציגה עימות בין שני עקיבא (לפי אחד הנוסחים, שם הרשע - עקיבא), הרשע - הרואה במות את האין, את החדלון - לבין רבי עקיבא הצדיק היודע שנשמה היא בת חורין ובת אלמות וחולפת על פני הגוף, השוכן בשאול, ויכולה להגיע לעולם שכולו טוב.

כיון שאין חטא בלי עונש והמות אינו פוטר מעונש למי שלא חזר בתשובה בחייו, ⁽³⁾ לכן נידון הרשע בעולם האמת בעונש כבד. מקובל לחשוב שלרשע אין עוד תקנה. אך רבי עקיבא הופך את השלילה למנוף אמונה ומנסה לגמול חסד עם המת ועם החי, עם עקיבא - הרשע המת ועם בנו - הרשע החי. ובהגות דורנו: "הצדיקים הטהורים אינם קובלים על הרשעה אלא מוסיפים צדק, אינם קובלים על הכפירה אלא מוסיפים אמונה, אינם קובלים על הבערות אלא מוסיפים חכמה" ^(2 ב). יודע הצדיק כי חסדי הבורא כה רבים שאף לצל רפאים של רשע התקין תקנה והיא - למחוק את הרשעה. אם בנו מקדש שם שמים - בהכרזו: "יהא שמה" יסלח ה' לנשמת הרשע, כי "יורש כרעיה דאבוה (רגלו של אביו) הוא" ⁽⁴⁾ מכאן קל וחומר ליהודי/ה יראת שמים שהשאירו בעולם הזה צאצאים יראי ה' ההולכים בדרכי אבות ומקדשים שם שמים בכל התנהגותם כולל באמירת תפילת קדוש השם - קדיש. שחינכו צאצאים שיעדם בחיים: "לכלא הפשע ולהתם חטאת ולכפר עון ולהביא צדק עלמים" ⁽⁵⁾. אז יאמר על הנפטר, שגופו אינו חי עוד, "מה זרעו בחיים - אף הוא בחיים" ⁽⁶⁾. באמירת קדיש אבלים מובאת האמונה בחיים שלאחר המות ובתחית המתים. ⁽⁷⁾

וכבר רמזה הנבואה שיש פדות וגאולה לנפש החוטאת גם לאחר היפרדה מן הגוף - "מיד שאול אפדם ממות אגאלם" ⁽⁸⁾ ובפרק תהילים הנאמר בבית האבל: "אך אלהים יפדה נפשי מיד שאול" ⁽⁹⁾ ובהגות הפרשנית - "כל הפסולין מתגלגלים ויורדים לשאול ... ליורדי גיהנום איכא(יש) תקנתא" ⁽¹⁰⁾ ובהלכה - "נהגו לידור צדקות ביום הכיפורים בעד המתים (ומזכירים נשמותיהם, דהמתים גם כן יש להם כפרה ביום הכיפורים)". ⁽¹¹⁾ וחכמי הקבלה רמזו לפדות זאת והורו כי באמירת הקדיש ע"י הבן יש לנשמה "תועלת והוא - להכניסו לגן עדן ולהעלותו ממדרגה למדרגה" ⁽¹²⁾.

בזיקה לחיים

תודעת קץ כל בשר ואימת המות מאפשרים לאדם מישראל להימלט מכשל חמור ביותר - האלהת האדם את עצמו ואת כל היקרים לו ואת כל החשובים בעיניו ומסגידה לפולחן האישי. אמירת **"יהא שמיא רבא מבווך לעולם"** בכל כונת הלב סוללת נתיבי אמונה ועוקרת נתיבים לאלילות והם: גאווה, יוהרה, עתק, שחץ ורהב. חכמת המדע הרבה והידע הטכנולוגי רב העצמה - שהינם נחלת העידן הנוכחי- יכולם להביא את האדם להחלטה: "ונעשה לנו שם"⁽¹³⁾ ואין דין ואין דיין ואין מלכו של עולם מלך על היקום ועל העולם על ישראל ואיש הישר בעיניו יעשה.⁽¹⁴⁾ אך האמת היא שהמדע והטכנולוגיה אינם מאפשרים לאדם שליטה בלתי מוגבלת על הטבע ועל המצוי בו ואין ביכולתם של בני אנוש לקבוע גורלו של אדם בודד או קבוצת בני אדם, כי: "רבות מחשבות בלב איש" אך רק "עצת ה' תקום"⁽¹⁵⁾. כך רעמה הנבואה: "אל תרבו תדברו גבהה גבהה יצא עתק מפיכם, כי אל דעות ה' ולו נתכנו עלילות."⁽¹⁶⁾ וכך גרסה החכמה: "גאות אדם תשפלנו, ושפל רוח יתמוך כבוד."⁽¹⁷⁾ "לפני שבר גאון ולפני כשלון גבה רוח"⁽¹⁸⁾. ולכן המסקנות לכל גבר ואשה מישראל: דביקות בצואה של אברהם אבינו - "כי ידעתיו למען אשר יצוה את בניו ואת ביתו אחריו ושמרו דרך ה' לעשות צדקה ומשפט,"⁽¹⁹⁾ הליכה בדרך הישרה כהדרת הנבואה - "הגיד לך אדם מה טוב ומה ה' דורש ממך, כי אם עשות משפט ואהבת חסד והצנע לכת עם אלהיך"⁽²⁰⁾, ובחירה חפשית בחיי אמונה - "ראה נתתי לפניך את החיים ואת הטוב ואת המות ואת הרע. אשר אנכי מצוך היום לאהבה את ה' אלהיך ללכת בדרכיו ... ובחרת בחיים למען תחיה אתה וזרעך"⁽²¹⁾.

מקורות

1. המרד היה בשנים 132 עד 135.
2. רבי אברהם יצחק הכהן קוק, הראי"ה, חי 1865 - 1935 בספריו: א. אורות הקודש כרך ב. השחרור מיראת המות" עמוד שפא. ב. ערפילי טוהר.
3. "מיתה ויום הכיפורים מכפרים **עם התשובה**" מסכת יומא פה. ב.
4. עירובין ע.ב. עיין ברש"י בקטע "כבעל חוב" במסכת כתובות צב.א. שם כתב: "ראובן כרעיה דאבוה הוא" ומכאן הפתגם הנפוץ 'ברא כרעיה דאבוה הוא' (הבן הוא רגלו של אביו).
5. דניאל ט. כד. 6. מסכת תענית ה.ב. 7. ראה נספח א 'קדיש הגדול' לאחר קבורת המת.
8. הושע יג.ד. 9. תהילים מט. טז. 10. רש"י על יבמות יז. א. בקטע "קבא רבא.
11. שלחן ערוך אורח חיים סימן תרכ"א. ו. ומכאן מנהג אמירת "יזכור" בקהילות אשכנזים בחגים. "אשכבה" בקהילות ספרדים ועדות המזרח.
12. האר"י הקדוש ב - "שער הכוונות" ענין הקדיש'. 13. בראשית יא. ד. 14. שופטים כא. כה.
15. משלי יט. כא. 16. שמואל א. א. ב.ג. 17. משלי כט. כג. 18. משלי טז. יח.
19. בראשית יח. יט. 20. מיכה ו. ח. 21. דברים ל. טו. - יט

שלחן ערוך חלק יורה דעה הלכות קדיש

שעו. מנהג המנחמים ודין מת שאין לו מנחמים

7. עכשיו נוהגים, שאחר שנגמר סתימת הקבר מעפר

או לאחר שהפך האבל פניו מן המצ

חולצין מנעל וסנדל ומרחיקין מעט מבית הקברות, ואומרים קדיש "דהוא עתיד לחדתא עלמא". ואחר כך תולשין עפר ותולשין עשבים, ומשליכים אחר גוום ורוחצין ידיהם במים.

הגה:

ונמצא במדרשות לומר קדיש על אב. על כן נהגו לומר על אב ואם קדיש בתרא שנים עשר חודש. וכן נהגו להפטיר בנביא ולהתפלל ערבית במוצאי שבתות, שהוא הזמן שחוזרין הנשמות לגיהנם. וכשהבן מתפלל ומקדש ברבים, פודה אביו ואמו מן הגיהנם. ונהגו לומר קדיש על האם אף על פי שהאב חי עדיין, אינו בידו למחות לבנו שלא יאמר קדיש על אמו. מצוה להתענות ביום שמת אב או אם.

שלושה אחין ואיש נכרי-השלושה אחין נוטלין שלושה קדישין והאחר נוטל קדיש אחד. ונהגו: שאם מגיע לאדם יום שמת בו אביו ואמו- שאומרים עליהם קדיש יתום לעולם. ומי שיודע להתפלל כל התפילה- מתפלל. ואם יש אבלים אחרים - נהגו שיתוך 'שבעה' לאבלם הם קודמים, ואין לו קדיש כלל. תוך 'שלושים' - יש לו קדיש אחד. לאחר 'שלושים' - כל הקדישים של אותו היום הם שלו. ומנון 'שבעה' ו'שלושים' מיום הקבורה, אף על פי שלא שמע האבל מיד. ואם נכרי הוא כאחד מבני העיר לענין קדיש זו - הולכים אחר המנהג. ואין מקום לקדיש זו אלא על אב ואם בלבד, אבל לא בשאר קרובים. ואם אין בבית הכנסת אבל על אביו ואמו- אומר אותו קדיש מי שאין לו אב ואם בעד כל מתי ישראל.

ויש מקומות שנהגו ששאר קרובים אומרים קדיש על קרוביהם כשאין אבלים על אביהם ואמם. ויש מקומות שאפילו יש אבלים על אביהם ואמם, אומרים שאר קרובים, אלא שעושים פשרה ביניהם שאין אומרים כל כך קדישים כמו האבלים על אב ואם. והולכים בכל זה אחר המנהג, ובלבד שיהא מנהג קבוע בעיר. והאבלים אומרים קדיש אפילו בשבת ויום טוב. אבל לא נהגו להתפלל בשבת ויום טוב, אף על פי שאין איסור בדבר. אבל בימות החול, מי שיודע להתפלל - יתפלל, ויותר מועיל מקדיש יתום שלא נתקן אלא לקטנים. ומי שאינו יודע להתפלל כל התפילה, יתפלל "למנצח" "ובא לציון" וכו'.

ונהגו שאין אומרים קדיש ותפלה רק אחד עשר חודשים, כדי שלא יעשו אביהם ואמם רשעים, כי משפט רשע שנים עשר חודש. ואם היו אבלים כאן ובאו אחר כך אבלים אחרים, השניים יש להם הקדישים והתפילות כל שלושים יום מיום הקבורה, אף על פי שלא שמעו.

יש אומרים: דמזמר שנהרג ביד עובדי כוכבים, בניו אומרים עליו קדיש.

קדיש

באורים

קדיש "דהוא עתיד לחדתא עלמא." - שהוא (ה' יתברך) עתיד לחדש את העולם. קדיש זה נקרא גם 'הקדיש הגדול' נאמר גם בסעודת מצוה לרגל סיום מסכת בתלמוד. ולפי מנהגי התימנים בסידור תיכלאל לאחר דברי תורה שבעל פה במהלך התפילה. על סוגי הקדיש ראה בנספח א.

קדיש בתרא - קדיש הנאמר בסוף התפילה ונקרא גם 'קדיש תתקבל'.

שלושה אחין ואיש נכרי ... נוטלין שלושה קדישין - במהלך הנהגת קדיש אבליים נקבע שרק מתפלל אחד אומר 'קדיש', ובהתאם נקבעו סדרי קדימויות ל'זכאים' לאמירתו. בימינו מקובל כי כל 'החייבים' ב'קדיש' (הביטוי השגור: 'יש לו חיוב') אומרים אותו יחד.

ואיש נכרי - שאינו ממשפחת האבליים.

יום שמת בו אביו ואמו- או אביו או אמו. יום זה מכונה 'יאהרצייט'. (יום השנה)

שיוודע להתפלל כל התפילה- היודע לעבור לפני התיבה כשליח ציבור.

שלא שמע האבל מיד- על הפטירה.

ואם נכרי הוא כאחד מבני העיר - זכותו של אורח ('נכרי') בבית הכנסת לאמירת קדיש הינה בהתאם למנהג.

לא נהגו להתפלל בשבת ויום טוב - לעבור לפני התיבה כשליח ציבור.

הערה

בסימן, שהינו חלק מהלכות אבלות, נכללו ארבעה סעיפים, אך העתקנו רק חלק מסעיף ד הכולל קדיש אבליים.

הגה- הוספות מנהגי אשכנז לשלחן ערוך ע"י רבי משה איסרליש הרמ"א (1530 - 1572) .

בלע המות לנצח ומחה ה' אלהים דמעה מעל כל פנים (ישעיה כה. ת.)

יחיו מתידך נבלתי יקומון הקיצו ורננו שוכני עפר (ישעיה כו. יט.)

לך לקץ ותנוח ותעמד לגרלך לקץ הימין (דניאל יב. ג.)